

Fackföreningarna och sovjetstaten

[Översättning från engelska, *Inprecor* 31 mars 1977, Göran Källqvist.]

Inledning: det politiska sammanhanget (Guy Desolre)

Ända från maktövertagandet i oktober 1917 till 1925, och till och med 1929 (då Tomskij avsattes som ordförande för fackföreningarnas centrala råd) fördes många diskussioner om fackföreningarna i Sovjetryssland. I en eller annan form hade samtliga av dem till syfte att avgöra fackföreningarnas plats i samhället och staten, med hänsyn till förvaltningen av ekonomin och i förhållande till partiet. Det som stod på spel under alla dessa diskussioner var frågan om massornas förhållande till revolutionen. I allmänhet är dessa diskussioner dåligt kända, utom de som ägde rum 1920-21, som å andra sidan har blivit mycket grundligt analyserade både av historiker som skrivit om den ryska revolutionen (E H Carr, Isaac Deutscher, etc) och av de som gör anspråk på att vara lojala mot bolsjevismens arv.

Vi tror inte att det är svårt att hitta förklaringen till detta. Diskussionen 1920-21, där Lenin med framgång gick mot Trotskij-Bucharins strömning och den strömning som kallades Arbetaroppositionen,¹ gjorde att det senare, under Stalin-eran, blev möjligt att skapa en av de mest bestående bilderna någonsin: bilden av en Trotskij som försöker ”dra åt svångremmen” på arbetarna och ställa fackföreningarna under statens kontroll, eller till och med militarisera dem; bilden av en Sjljapnikov som försöker begränsa partiets roll till ett intet, och försöker ställa fackföreningarna mot sovjetstaten och partiet; och slutligen mot dem ställa den kloke Lenin, som med stöd av Stalin förde fram tanken på fackföreningarna som ett ställe där arbetarnas utbildas (en skola i företagsskötsel, administration och kommunism). Det är den bild som läggs fram i 1938 års upplaga av boken **SUKP(b):s historia**, en bild som också har målats upp i alla historiska verk i Sovjetunionen sedan dess.² Men samma bild har åtminstone delvis vanprytt en hel rad arbeten om fackföreningsfrågan.³

Trots allt sa Lenin själv vid kommunistpartiets tionde kongress, där denna diskussion avslutades, att den hade varit en värdelös eftergivenhet. Och i sin självbiografi sa Trotskij inte bara att diskussionen hade varit ovidkommande, utan också att den vid tiden för kongressen hade förlorat ”all betydelse”.

I själva verket ägde hela fackföreningsdiskussionen 1920-21 rum i ett politiskt sammanhang som bestämdes av det program som antogs vid den nionde kongressen och av krigskommunismen, nämligen den övergripande frågan om förstatliganden. Samtliga tendenser, från ”de tios grupp” (Lenin och hans anhängare som var mot ”ett förhastat förstatligande”) till den lilla ”fjärde tendensen”, känd som ”demokratiska centralister” (som krävde att fackföreningarna skulle gå ihop med folkkommisariatet för arbetet, något som Stalin genomförde 12 år senare, 1933) argumenterade inom ramen för ett politiskt sammanhang som dominerades av denna fråga om förstatliganden. Skillnaderna rörde hur fort det skulle gå och vilka metoder som skulle användas, ingen ifrågasatte

1 **Arbetaroppositionen** var en vänsterströmning som uppstod i bolsjevikpartiet mot slutet av 1920. Deras program krävde att industrin skulle ledas av fackföreningarna, att lönerna skulle utjämnas och utdelas som betalning in natura. Dess främsta ledare var Alexandra Kollontaj och A Sjljapnikov. Trots att Arbetaroppositionen besegrades vid kommunistpartiets tionde kongress 1921, representerades den fortfarande i centralkommittén av Sjljapnikov, som satt kvar i detta organ fram till 1922.

2 Se A G Titov, **Borba partiis trockizmom v godij strojteltstva socializmus v S.S.S.R**, Moskva 1975, s 31-37.

3 En kritik av dessa ståndpunkter kan återfinnas i en studie av E Germain, *La discussion sur la question syndicale dans le parti bolchévique (1920-1921)*, i tidskriften **Quatrième Internationale**, vol 13, nr 1-3, mars 1955, s 50-59.

principen.

Ett konkret exempel illustrerar detta klart: vid tidpunkten för diskussionen 1920-21 var det regel med tvångsanslutning till fackföreningarna i Ryska Sovjetiska Socialistiska Förbundsrepubliken. Detta system hade successivt spridit sig under den krigskommunistiska perioden. Nu var det ingen, inte ens Arbetaroppositionen, som höjde fanan mot denna princip. Tvärtom är det fullt förståeligt att ”producenternas kongress”, som enligt denna strömning skulle företräda fackföreningarna och leda ekonomin, endast kunde få sin representativa karaktär genom att tvångsansluta alla producenter till fackföreningarna.

Å andra sidan övergav man vid bolsjevikpartiets elfte kongress (27 mars – 2 april 1922) systemet med tvångsanslutning till fackföreningarna. Det var också samma kongress som sanktionerade rätten att strejka. Denna kongress var mycket mindre stormig än den föregående (det fanns inga starka oppositionella strömningar)¹ och har också studerats mycket mindre noga av historiker.

I ett försök att ”böja pinnen åt andra hållet” och få till stånd en sorts ”rehabilitering” av den elfte kongressen publicerar vi nedan en tidigare aldrig publicerad översättning av det tal i den fackliga frågan som Leo Trotskij höll vid denna kongress.

Man ska inte underskatta betydelsen av de beslut som togs vid den elfte kongressen. Det var i kölvattnet på denna kongress som fackföreningarnas femte kongress (september 1922) uttalade sig för arbetarnas självständighet under kollektivförhandlingarna, både inom den socialistiska sektorn och i samröret med den statskapitalistiska sektorn, som RSSFR:s andra arbetslagstiftning som erkände fackliga rättigheter antogs (november 1922), och en lag om civilrättslig rättegångsordning antogs (1923) som garanterade immunitet för fackföreningarnas strejkfonder.

Vissa författare tror att den elfte kongressen bekräftade ett minskat inflytande för fackföreningarna.² Det är en missbedömning som främst beror på en genomläsning av resolutionen om fackföreningarnas uppgifter, där det beslutades att man skulle avskaffa fackföreningarnas direkta deltagande i företagets förvaltning. I själva verket uttryckte detta beslut definitivt inte ett minskat fackligt inflytande, utan uttryckte tvärtom den nya inriktningen att göra fackföreningarna oberoende från den ekonomiska förvaltningens organ: man kan inte på samma gång delta i förvaltningen och befinna sig i en bra position för att bekämpa de beslut som tas.

Det är denna resolution Trotskij försvarar, genom att bestämt stöda Lozovskij, en av Trotskijs gamla kamrater från tidningen *Nasje Slavo* och Interdistriktsgruppen. (Detta stöd var ganska ovanligt med tanke på att Trotskij ringaktade Lozovskij.) Trotskij ingrep i en enda fråga, de existerande relationerna mellan den ekonomiska förvaltningen å ena sidan, och den fackliga verksamheten å den andra. Det var inte utan viss ironi som Trotskij betonade att det främst var ur denna synvinkel som den tionde kongressens resolution, som han hade bekämpat, hade visat sig vara otillräcklig. Inte heller var det utan en viss ironi som han påminde om att han i början av 1920 var den förste i centralkommittén att i detalj ange åtgärder som förebådade den ekonomiska inriktning som inleddes med den nya ekonomiska politiken.

Men det som framförallt kännetecknar Trotskijs tal är den ”infallsvinkel” utifrån vilken han närmar sig fackföreningsfrågan. Hans syfte var naturligtvis att undanröja de tvetydigheter som fanns inneboende i den tionde kongressens ståndpunkter. Det kunde inte längre vara något tal om att fackföreningarna skulle delta i utövandet av statliga funktioner när det ekonomiska livets gamla centrali-

1 Den fackliga resolutionen, vars utkast hade skrivits av Lenin på grundval av rapporter från Andrejev (som hade skrivit under Trotskijs plattform vid den tionde kongressen) och Rudzutak (som hade skrivit under de tiots plattform), lades fram av en enhällig politbyrå och antogs enhälligt med två nedlagda röster.

2 Isaac Deutscher, **Soviet Trade Unions**, London: Royal Institute of International Affairs, 1950, s 61-62.

sering avskaffades. Man måste alltså undanröja tvetydigheterna. Hur? Det är här Trotskijs argument får en speciell ton. Även om han – till skillnad från fackföreningsaktivisten Rjazanov – helt och hållet hade insett vad den nya fackliga inriktningen (som siktade till att försvara arbetarnas intressen) betydde för en ekonomi som grundades på *hozrascet*¹ och även insåg vad denna ekonomi innebar för arbetarna, så lade han inte tonvikten vid fackföreningarnas ”defensiva funktion” utan istället vid behovet av ekonomisk effektivitet. Trotskijs tal syftade inte så mycket till att visa att det under de nya förhållandena inte längre var motiverat att införliva fackföreningarna i staten eftersom de nu måste försvara arbetarna, som att visa att fackföreningarna inte borde lägga sig i ekonomin om reformen skulle kunna fortsätta att vara effektiv. Denna infallsvinkel ger Trotskijs tal en ganska stram, till och med formellt logisk, karaktär, en exakt motsvarighet till den ståndpunkt han hade intagit ett år tidigare (staten är en arbetarstat, därför behöver inte fackföreningarna längre försvara arbetarna, etc).

Denna formellt logiska aspekt bekräftas av talets struktur, som rör sig kring frågan ”vem har rätt att tolka den nya fackliga politiken, Lozovskij eller Rjazanov?”, och bortser från de grundläggande problem som Tomskijs tal² reste, och vilket Trotskij medger att han inte hade hört.

Trotskij kritiserade faktiskt D Rjazanovs ståndpunkt skarpt (Rjazanov var ytterligare en före detta kamrat från *Nasje Slavo* och Interdistriktsgruppen). Rjazanov stod allmänt sett nära fackföreningsrådets ordförande Tomskijs uppfattningar (de hade båda två blivit utsatta för disciplinära åtgärder i maj 1921), men hade brutit med Tomskij i samband med hans inlägg under kongressen. Även om alla bolsjevikledare krävde att strejkrätten skulle återupprättas och ansåg den vara en yttersta garanti mot byråkratin, så beslutade sig Rjazanov för att föra en rerättstrid, inte mot denna rättighet utan mot det faktum att den överhuvudtaget diskuterades. Han hävdade att denna rättighet aldrig hade avskaffats juridiskt, att den var ”arbetarklassens grundläggande rättighet” och att hans uppfattning inte hade ändrats sedan 29 oktober 1917, då han hade övertygat Petrograds fackföreningsråd att anta en resolution som uppmanade arbetarna att inte använda denna rättighet mot den nya regimen.

I sitt inlägg gick Rjazanov också mot att man skulle återgå till frivillig fackanslutning, och kallade det en organisationsprincip för ”strejkbrytarfackföreningar”. Det var lätt för Trotskij att driva med de inte särskilt dialektiska sanningar som Rjazanov förkunnade, och anklaga honom för att vara helt oförmögen att i praktiken tillämpa de marxistiska principer som han kände till så bra i teorin. Man kanske förvånas över hur våldsam Trotskijs kritik av Rjazanov är. Vi måste erinra oss att den senare under den tionde kongressen (utan framgång) hade föreslagit att man skulle förbjuda alla val till centralkommittén utifrån plattformar, för att förhindra att centralkommittén skulle väljas på grundval av plattformar som handlade om sekundära frågor. (I själva verket hade fackföreningsfrågan vid denna tidpunkt själv blivit ”sekundär”, och det var Zinovjev som hade tvingat fram val till centralkommittén på grundval av plattformar för att bli av med en del av sina motståndare.) Trotskij kritiserade Rjazanov som en välmenande kämpe som begår misstag på misstag. Det är också förklaringen till den ganska dunkla passage där han hänvisar till de sanktioner som vidtogs mot Rjazanov i maj 1921, om vilka vi måste säga några ord eftersom historiker inte alltid har tolkat händelserna på rätt sätt.³

1 **Hozrascet** är en förkortning av ryska ord som bokstavligen betyder ekonomiska beräkningar, och är svårt att översätta. Det syftar på systemet med en självständig förvaltning av företagen som infördes under den nya ekonomiska politiken. En vanlig svensk översättning av detta ord är ”självförvaltning”, men det täcker bara en aspekt av detta fenomen. Hozrascets första funktion var att säkerställa att de statliga företagen inte blev en belastning för staten. Det infördes efter ett beslut i Folkkommisariernas råd 9 augusti 1921. Det är detta beslut Trotskij hänvisar till i sitt tal när han talar om ett beslut som ”publicerades 11 augusti 1921”.

2 De viktigaste delarna av Tomskijs tal finns i Mervyn Matthews (red) **Soviet Government: A Selection of Official Documents of Internal Policy**, London 1974, s 409-12 och finns med i slutet av denna artikel.

3 Isaac Deutscher, *op cit*, s 62-63, blandar ihop datum och förvärrar det genom att misstolka det som en konflikt om

I maj 1921 hade Rjazanov fått den kommunistiska ”fraktionen” vid fackföreningskongressen att anta en resolution där man på nytt bekräftade de principer som skulle styra kommunisternas arbete i fackföreningsrörelsen. I själva verket rörde det sig bara om ett dokument som upprepade besluten från partiets tionde kongress, och betonade behovet att återupprätta demokratiska regler inom fackföreningarna och partiets centralkommittés plikt att bilda en stabil facklig ledande kärna som kunde leda fackföreningarna utan att centralkommittén behövde ta upp dessa frågor på daglig basis. Resolutionen som antogs av fraktionen skulle ha lagts fram inför fackföreningskongressen, men centralkommittén ingrep och återkallade fraktionens resolution. Rjazanov avlägsnades ur fackföreningsrörelsen och Tomskij skickades på uppdrag till Turkestan.

Den mensjevikiska historikern och fackföreningsaktivisten S Schwartz har hävdats att Rjazanovs ”brott” var att ha varit ”alltför cynisk” i sitt försvar av fackföreningarnas underkastande under partiet.¹ Denna tolkning är ganska osannolik, ty den antyder att Rjazanov på något sätt hade ”gått längre” än besluten vid partiets tionde kongress. Men resolutionens text (som Rjazanov påminde om till sitt eget försvar vid den elfte kongressen) visar att så inte alls var fallet. Sanktionerna mot Rjazanov motiverades av det faktum att den tionde kongressens direktiv var regler för partiet och inte ämnade att påtvingas, eller ens läggas fram för omröstning inför, fackföreningskongressen.²

Trotskij verkar ägna oproportionerligt mycket tid åt att kritisera Rjazanov jämfört med betydelsen hos de uppfattningar han kritiserar. Trots att han nämner sina tidigare ståndpunkter, så verkar Trotskij i sitt tal inte vilja gå utöver de begränsningar han själv hade satt upp: han ville bara ”försvara och illustrera” politbyråns politik.

Följaktligen led hans ståndpunkter av samma begränsningar som partimajoritetens. De funderar inte alls över vad som måste göras för att säkerställa att ekonomins förvaltningsapparater inte fjärras ytterligare från arbetarna (bortsett från att det bakom dessa apparater skulle finnas en ”partiarbeta-re” som alltmer skulle fungera som en räddande ängel). Det saknas också funderingar om arbetarnas förbindelser till ekonomiförvaltningen genom andra kanaler än fackföreningarna. Sådana överväganden, som var centrala för Sjljapnikov-Kollontajs tidigare strömning (även om de fördes fram i förenklade och orealistiska termer) existerade inte för bolsjevikernas majoritet 1922.

Avslutningsvis och för att sammanfatta, låt oss påpeka att Trotskijs ståndpunkt här var en uttalad brytning med hans uppfattningar 1920-21 angående fackföreningarnas förhållande till sovjetstaten (fackföreningarna som ”ekonomiska organ för det till makten nådda proletariatet”, fackföreningarnas ”tvångskaraktär”, som är ämnad att upprätthålla ”arbetsdisciplinen”, utöva ”[revolutionära] repressalier” och upprätthålla arbetarklassens ”disciplin”).³ Senare skulle han beskriva det som ett införande av en ”grovt centraliserad apparat, grundad på och hjälpt av fackföreningarna.”⁴ Men denna brytning var relativ, mot bakgrund av att den ändrade inriktningen främst rättfärdigades utifrån en teori om övergångsstadier (stadier som åtskiljdes av ”vändningen” av den ekonomiska politiken), en teori som Rjazanov var okunnig om. Detta rättfärdigande begränsade och tonade avsevärt ner den självkritiska innebörden i Trotskijs vändning. Som vi ska se längre fram var han fortfarande fast i tanken att fackföreningarna i ett långsiktigt perspektiv skulle förstatligas. Det var först i och med att han utarbetade sin kritik av arbetarstatens degeneration som han övergav denna

lönepolitiken efter den elfte kongressen.

1 S Schwartz, *Lénine et les syndicats*, Paris: Spartacus, 1971, s 71.

2 Vid den elfte kongressen föreslog Larin att man skulle häva förbudet för Rjazanov att delta i facklig verksamhet. Denna motion förkastades efter ett mycket skarpt tal av Zinovjev.

3 L Trotskij, [Kommunismen och terrorism](#), på marxistarkiv.se

4 L Trotskij, *Teser om den ekonomiska situationen i Sovjetryssland utifrån den socialistiska revolutionens synvinkel* (rapport till Kommunistiska Internationals fjärde kongress 1922), i **The First Five Years of the Communist International**, bd 2, s 266.

tanke. Men det är en annan historia.

Efterskrift

I första delen av **Gulag-arkipelagen** aktualiserar Solzjenitsyn i viss mån den del av Trotskijs tal som handlar om självmordet som chefsingenjören vid Moskvas vattenverk begick. Denne man, Oldenberger, var en opolitisk ingenjör, den sorts borgerliga "specialist" som den ryska ekonomin behövde så väl, som drevs till självmord av de oavbrutna trakasserier han utsattes för av kommunisterna på hans företag. Solzjenitsyn använder detta som ett exempel på på de orättvisor som revolutionen gjorde sig skyldig till redan under sina första år. Trotskij rättfärdigade tvärtom hur exemplariskt hårt Högsta domstolen i Sovjetens centrala exekutivkommitté dömde de kommunisterna som hade förföljt ingenjören. Han rättfärdigade det i namn av behovet att utnyttja alla medel, även de allra hårdaste, för att skola arbetarna, även kommunisterna, för att hindra deras kulturella efterblivenhet att leda dem till ett katastrofalt beteende. Denna del av Trotskijs inlägg stöddes uttryckligen av Tomskij, som var den som rapporterade till kongressen i denna fråga, och visar klart hur förenklad Solzjenitsyns teori är.

Men även om Solzjenitsyns teori är oacceptabel, så är inte heller Trotskijs uppfattning oantastlig. Det finns en tendens att dra alla arbetare på vattenverket över en kam, och sålunda bortse från det faktum att det bland dem inte bara fanns kommunisterna som saknade kultur (de nyanlända) utan också skolade arbetare som hade haft sina jobb under lång tid (just de arbetare som hade valt Oldenberger till den lokala sovjeten).

Trotskijs tal

Kamrater,

Den tionde kongressens resolution om fackföreningarna höll inte fram till den elfte kongressen. En del av oss hade förutsett det. Vad i den resolutionen har inte stått sig? Det är den del som beskriver sambanden mellan fackföreningarna och de ekonomiska organen. Vad är fortfarande giltigt?

Den del som beskriver fackföreningarnas övergripande historiska roll som "skolor i kommunism" under den historiska utvecklingens olika stadier. Med början i det borgerliga samhället och genom den proletära diktaturens olika övergångsformer på vägen mot kommunismen. Denna del håller. Men den del som konkret behandlade det ekonomiska livets nuvarande former och karakteriserade sambandet mellan fackföreningarna och de ekonomiska organen, och därmed sovjetstaten som sådan, förtjänar en grundlig omarbetning.

Under diskussionen här har vi hört två tolkningar, två förklaringar, av denna grundliga omarbetning. (Tyvärr hade jag inte möjlighet att vara med under kamrat Tomskij's rapport, eftersom jag tvingades ta itu med plikter som inte kunde vänta.) Men under diskussionen talade kamrat Lozovskij om en radikal sväng på den ekonomiska politikens område, en sväng som kräver och alltmer trängande kommer att kräva en radikal sväng på den fackliga politikens område i ordets vida bemärkelse. Kamrat Rjazanov, som vi fick höra därefter, hävdade tvärtom att det helt enkelt handlade om att återgå till de oföränderliga principer som han hade förkunnat 1917, 1918 och framöver, gentemot de som upprätthöll illusioner och okunniga personer. (Kamrat Rjazanov sparar inte på de stora orden.) Vi har alltså två motsatta förklaringar till partiets nya politik på den fackliga rörelsens område. Den första förklaringen: en återgång till Rjazanovs absoluta principer, "absoluta" inte i den meningen att vi godtar dem filosofiskt, utan i praktisk mening, det vill säga alltid användbara. Den andra förklaringen: en radikal sväng på den ekonomiska politikens område för med sig en radikal sväng av den fackliga politiken. Vi måste välja mellan dessa två förklaringar, inte bara för egen del, utan också

för Europa, ty våra erfarenheter är lärorika för Europa.

Enligt min uppfattning är under nuvarande omständigheter kamrat Lozovskijs ståndpunkt – att vändningen i den ekonomiska politiken kräver en annan vändning av den fackliga politiken – den rätta. Var började vi? Som det påpekades under diskussionen igår, och som karmat Lenin sa i sin rapport för tre dagar sedan, inledde vi vår ekonomiska politik med en grundlig och oåterkallelig brytning med det borgerliga förgångna. Innan fanns det en marknad, vi avskaffade den. Den fria handeln avskaffades. Konkurrensen avskaffades. Affärsmässiga kalkyler avskaffades. Och vad satte vi i deras ställe? Nationella ekonomins Högsta råd (Vesenja), högt och okränkbart, som fördelar allt, organiserar allt, och slutligen tar hand om allt – vart maskinerna tar vägen, vart material tar vägen, vart de färdiga produkterna tar vägen. På grundval av ett enda centrum avgör det och fördelar det allting, via sina ansvariga organ. Vi har nu satt stopp för denna erfarenhet. Varför? Därför att vi fick problem med att genomföra den, eller med andra ord, som kamrat Lenin uttryckte det, därför att vår kulturella nivå var för låg. Och om vi inte hade satt stopp? Med andra ord, om en annan arbetarklass, under ett annat skede av sin diktatur tack vare sina kulturella förberedelser hade kunnat fortsätta detta statligt organiserade undertryckande och centralisering av marknaden, konkurrensen och affärskalkylerna, och genomfört en enda ekonomisk plan som beräknar allt och analyserar allt? I så fall hade det säkert inte funnits utrymme för några oklarheter mellan de fackliga och ekonomiska organen. I så fall hade förstatligandet av fackföreningarna och den planerade ledningen av den socialistiska ekonomin inte varit något annat än två sidor av samma process.

Vad gjorde vi då för fel? Ur ekonomisk synvinkel – och igår försökte jag visa att det både i allmänhet och i synnerhet var revolutionärt oundvikligt – om man enbart tittar på frågans ekonomiska sida, så var misstaget att proletariatet försökte sträcka sig längre än vad den orkade i fråga om det ekonomiska uppbygget. Under de förhållanden som råder i landet idag, och med hänsyn till sin kulturella, tekniska, produktiva och organisatoriska förmåga, så kunde inte arbetarklassen bygga socialismen på ett centraliserat sätt. Men om den hade gjort det, om den hade gått framåt längs denna väg, så kan jag inte ens idag se något annat sätt än att förstatliga fackföreningarna. Det ena härrör ur det andra. Misstaget var inte att det behövdes ett förstatligande, utan att den ekonomiska politiken inte motsvarade de existerande förhållandena.

Det var därför som jag i februari 1920, strax innan den nionde kongressen, efter att ha föreslagit en övergång från ransonering till ekonomiska räkenskaper inom konsumtionen och kontraktsförhållanden i produktionen och ha fått fyra av centralkommitténs elva röster, efter att mitt förslag hade röstats ner drog jag slutsatsen att vi måste göra en vändning och avskaffa den tvådelning som fanns i den ekonomiska ledningen, det vill säga att mer energiskt och snabbt förstatliga fackföreningarna. Och det var en korrekt slutsats. Om vi vill dra någon slutsats för oss och för Europa på grundval av den nya politiken, då kan det ingalunda göras på ett metafysiskt sätt med de oföränderliga fackliga sanningar som kamrat Rjazanov hävdar när han berättar för oss att det sedan 36 år, eller åtminstone sedan 1918... (avbryts av Rjazanov: "Jag har bara upprepat det under fyra år.") Givetvis kan man upprepa samma sak under fyra år om situationen som motsvarar det man säger inte förändras. Men kärnpunkten är, som Lozovskij säger, den skarpa förändring som skett i metoderna för att organisera den socialistiska ekonomin. Och metoderna för proletariatets fackliga verksamhet hänger samman med de ekonomiska organisationsmetoderna. Det är den springande punkten.

Rjazanovs stora misstag är att han inte har märkt och han viftar undan att det har ägt rum en stor vändning under de senaste fyra åren. Jag skulle vilja gå ännu längre: efter att vi hade gjort denna djupgående ekonomiska vändning, utifrån vilken behovet att ändra den fackliga politiken uppstod, försökte centralkommittén av ren tröghet bibehålla den gamla fackliga politiken. Man har en känsla att vi stod på en skakig grund ekonomiskt. I resolutionen om fackföreningsfrågan som antogs vid

den tionde kongressen formulerade partiet sina tankar så här: fackföreningarna är inte starka nog att styra ekonomin, men ingen ifrågasatte den ekonomiska grundvalen för detta styrande. Det är inte möjligt med en centraliserad ledning via fackföreningen, sa kongressen, utan att beröra ledningen över det allsmäktiga Vesenja. Därur härrör motsättningarna och tvetydigheterna i den tionde kongressens resolution, som inte kunde hjälpa oss ens ett år. Av slöhet har inte centralkommittén under det senaste året knutit den fackliga politiken till organiseringen av ekonomin, trots att den redan var på väg att formulera den nya ekonomiska politiken. Ta beslutet i folkkommisariernas råd (Sovnarkom) i augusti förra året. Sovnarkoms beslut, som publicerades 11 augusti 1921, talade för första gången klart och tydligt om den nya ekonomiska politiken, och formulerade principerna bakom den – nå om ni så vill inte exakt klart och tydligt men åtminstone klarare och tydligare än tidigare. Punkt 2 i detta beslut sa: ”Under tillämpningen av den ekonomiska politikens nya inriktning är det absolut nödvändigt att knyta fackföreningarna, och via dem arbetarna själva, till organiseringen av den förstatligade produktionen, i beslutsfattandet vad gäller organiseringen av den ekonomiska förvaltningen, förvaltningen av arbetet, etc.” Knyta dem ännu närmare.

Det var misstaget. Även om i praktiken till och med lönerna och arbetsföreskrifterna i själva verket och konkret hamnade i händerna på ledningen, så sa vi fortfarande i detta beslut att vi måste ”knyta fackföreningarna närmare” den ekonomiska förvaltningen under den nya ekonomiska politikens villkor. Det var i augusti 1921. En del kamrater har frågat mig hur jag kan välkomna dessa teser nu. Men dessa teser härrör helt och hållet ur min gamla ståndpunkt. Jag kan påminna er om att jag gick mot den andra tesen i augustibeslutet när det lades fram inför centralkommittén. ”Mot bakgrund av att den nya ekonomiska inriktningen utgörs av en återgång till kommersiella principer i ett avsevärt antal företag och inom vissa ramar ett återupprättande av en fri marknad, så måste inte bara utvecklingen mot ett förstatligande av fackföreningarna bromsas utan till och med vändas om.” (8 augusti 1921.) Det är vad jag föreslog. Det förkastades av centralkommittén. Jag för fram denna viktiga punkt för att vi bara kan lösa den fråga vi överväger här genom att titta på de konkreta relationerna mellan den fackliga politiken, metoderna för den fackliga organiseringen, och de ekonomiska organisationsformerna, och inte genom några allmänna principer som antas vara giltiga under den ekonomiska tillväxtens alla skeden. Det är sant att Larin i denna fråga har sagt att uthyrningen av fabriker kvittar, uthyrningen, upplåtelsen, och allt det där spelar ingen roll, i huvudsak därför att de, enligt honom, bara kan vara viktiga när vi måste föra krig mot borgarklassen. Men stred inte Tyskland och England och strävar de inte efter att strida igen? Och under uppehållen mellan krigen, när konfiskeringen av fiendens industriföretag äger rum, sätter de fortfarande upp företag i varandras länder. Reformisterna brukade säga till oss att internationaliseringen av kapitalet uteslöt krig, att det inte skulle bli några krig eftersom det engelska kapitalet investerade i tyska fabriker, eftersom franskt kapital investerade i fabriker i England, och så vidare. Och vi revolutionärer sa att det var befängt.

Internationaliseringen av kapitalet sköt upp kriget, det är sant, men samtidigt skärper det motsättningarna och gör att krigen blir katastrofala. Samma sak gäller förhållandena mellan det borgerliga Europa och oss. Men kamrat Larins grundläggande fel är ett annat: även bortsett från de fabriker som hyrs ut eller upplåtes, vilka inte är särskilt många, så innebär den nya ekonomiska politiken också ett marknads”spel” mellan de statliga företagen själva. Om ni tittar på sidan 4 i *Izvestija* så kan ni faktiskt se annonser för Mostorg, Gum och andra statliga företag. De handlar med varandra. Allt detta är statlig reklam för det finns praktiskt taget inga privata annonser. Reklamen återspeglar vår ekonomi. Vad betyder det? Om vi hade avskaffat sidan 4 i *Izvestija* så skulle dessa företag bara vara sammanknutna via kontoren, som var fallet tidigare, och deras ömsesidiga redovisning skulle ordnas med hjälp av order och inte med hjälp av flödet av sovjetisk valuta. Så enkelt är det. Är det möjligt att detta är den rätta utvägen? Nej, det vore ödesdigert. För tillfället gäller inte frågan

uthyrningen (hur omfattande den blir beror på händelseutvecklingen). Poängen är att den utopiska tanken på en centraliserad statlig inriktning från centrum med allmänna bokföringssystem, distribution, tillverkning, tillgång, etc har fått skjutas upp till en senare period. Bolagen, fabrikerna, sovnarkom i provinserna kommer att söka sig fram: de kommer att nosa runt, se vad som finns i sovjetstaten, köpa. De som kan köpa kommer att vara starkast. Och det kvittar om Moskva-provinsens sovnarkom och den i Petrograd har samma ställning i sovjethierarkin. Om den ena har pengar och den andra inte, så kommer den ena att bli sörjd för men inte den andra.

Inriktningen mot marknaden, inriktningen mot affärskalkyler och inte längre mot centraliserade räkenskaper – det är en absolut nödvändighet under övergångsperioden. Men denna absoluta nödvändighet utesluter att fackföreningarna i praktiken kan delta i företagsledningen. Tidigare, i resolutionen från den tionde kongressen, talade vi inte om ledningen utan om ett informellt deltagande, och spred på detta sätt bara förvirring. Idag kan vi inte längre göra det. Vår uppgift är att manövrera på marknaden. Eftersom vi försökte bryta direkt och omedelbart med den tidigare marknaden, eftersom vi försökte omfatta hela ekonomin på ett centraliserat sätt, fanns det inga specialister som kunde lära oss dessa metoder därför att det inte finns några specialister som kan dem.

Under de förhållandena kunde vi bara bygga via fackföreningarna. De visste inte heller hur man skulle göra, men de var klara över den principiella inställningen, eller åtminstone var deras ledare det. Men nu, när vi vågar oss ut på marknaden, kan vi inte ”tillåta” fackföreningarna att delta i skötseln av produktionen. Skulle Rockefeller bli så rädd om Tomskij var hans konkurrent i ett ryskt bolag, och skulle inte Rockefeller investera sitt kapital i ett annat bolag? Nej, det är inte det viktiga. Orsaken är en annan. Vi är övertygade om att Tomskij kommer att göra ett bra arbete i att försvara arbetarklassens intressen mot Rockefeller, men vi är också övertygade om att Rockefeller kommer att göra mos av Tomskij på 5 minuter i en tävling i spekulationer och marknadsmanövrer, därom råder inte det minsta tvivel. Nej, vi måste lära oss av honom, av Rockefeller. Men det innebär dagliga manövrer, och det är inte bara helt oförenligt med att fackföreningarna leder ekonomin, utan också med att fackföreningarna har den praktiska kontrollen över de ekonomiska organens pågående aktiviteter och knep. Det är givetvis möjligt med kontroll via statens övergripande institutioner, via arbetarklassens allmänna opinion, men i praktiken är det inte möjligt med en daglig kontroll av dessa manipulationer av marknaden. Det är problemets kärnpunkt.

Kamrat Rjzanovs misstag hänger ihop med detta: vad är det för samband mellan den programmatiska frågan om fackföreningarna och den lilla incidenten i vattenverkets förvaltning i Moskva, konflikten mellan en grupp arbetare och en specialist. Specialisten hängde sig och arbetarna ställdes inför rätta. Detta uppträdande, säger Rjzanov, är bara resultatet av era egna misstag. Det är fullt möjligt. Men det ändrar inte på händelsens innebörd. Arresteringen och rättegången utgör i sig själva ett skarpt tillrättavisande av arbetarklassen i sin helhet från förtruppens sida. Det visar återigen att vi är alltför okultiverade – ty det är vad vi tror att händelsen när det kommer till kritan inskränker sig till. Det vill säga, vi kunde inte bygga en socialistisk ekonomi med centralistiska medel på grundval av vår egen styrka, och vi är tvungna att införliva kapitalistiska organisationsmetoder, kalkyler, konkurrens, annonser i *Izvestija*, och så vidare. Vi är tvungna att lära av borgarklassen och de borgerliga specialisterna på detta förbannade affärsområde. Och det vore löjligt att förneka att de borgerliga specialisternas roll och betydelse på grund av detta har ökat under den nuvarande övergångsperioden i vårt samhälle. Givetvis försöker specialisten öka sin egen betydelse, och naturligtvis kommer vi i sinom tid att sätta honom på plats. Och vi måste säga till de mest efterblivna arbetarna att specialisterna för närvarande är oumbärliga för oss. Utan oss är han givetvis förlorad, han är tvungen att tjäna oss, men vi är tvungna att ge honom villkor så att han kan tjäna oss.

Så vad betyder händelserna på Moskvas vattenverk. Enbart detta: dessa kamrater på företaget saknade inte bara den minsta kultur som krävdes för att kunna ta ansvar över distributionen av vatten, utan de saknade också en kulturell nivå som gjorde det möjligt för dem att säga till sig själva: ”Jag är tillräckligt stark för att ta makten över distributionen av vatten, men har inte tillräckliga förberedelser och utbildning för att förvalta distributionen av vatten”, inte tillräckliga tekniska eller affärskunskaper, eller hur man nu vill framställa det. Det är naturligtvis mindre viktigt än att sköta företaget själv, men det är viktigt för arbetarna att medvetet säga till sig själva: ”Jag kan inte göra allting, så jag kommer att acceptera en specialist och ge honom vissa villkor.”

Om vi inte har uppnått ens denna nivå då är saker och ting till och med ännu värre. Och partiet ropar strängt: kamrater, om ni under reträtten till nya försvarslinjer, där vi måste försvara fronten skuldra mot skuldra eller riskera att återigen hamna under kapitalistisk kontroll under sämsta möjliga förhållanden – det vill säga under koloniala förhållanden – om ni under denna förflyttning till nya försvarslinjer inte har tillräcklig inre energi, förståelse och politisk kultur för att använda alla outhärliga verktyg och metoder som krävs för att hålla denna försvarslinje, då är vi förlorade. Därav den stränga domen. Agerade vi inte på detta sätt på den tiden då armén retirerade, när vi obarmhärtigt sköt sabotörer? Och vilka var det? Skurkar? Inte alltid, det fanns gott om personer som bara hade gått vilse, som hade slagit in på fel spår. Att skjuta dem var en grym åtgärd som syftade till att varna andra. Det är också oundgängligt att utfärda hårda varningar på ekonomins område. Inte på grund av att utländska specialister kommer att bli rädda och inte skulle komma och arbeta oss om vi inte gör det, som Rjazanov påstår, utan därför att vi skulle ställa till oreda för oss själva och i vår ekonomi om vi behandlar specialisterna som om vi skulle kunna klara oss utan dem.

Kamrat Rjazanovs stora olycka ligger i denna bristande förståelse av den nuvarande periodens karaktär. Jag vet inte om han förtjänade denna sanktion eller någon annan. (Avbryts av Rjazanov: ”Det var ni som vidtog den.”) Jag har förbisett att nämna att många av dina handlingar troligen är högst lovvärda, i synnerhet detaljerna i det inlägg som du sanktionerades för. Det var först idag jag hörde dig läsa upp din resolution, och jag vet inte om det bara var på grund av den som du bestraffades. Jag kan inte garantera att sanktionen var rättfärdig, men jag kan inte ta på mig ansvaret att kalla den orättfärdig. Din ståndpunkt är felaktig. Du har skrivit en mycket bra liten bok, **Kommentarer till Kommunistiska manifestet**. Det är något annat. (Rjazanov: ”På grund av att jag hade tid över när jag hade kastats ut ur fackföreningsrörelsen.”) Om det är så, så ger Rjazanov sig själv det allra mest självdestruktiva svaret, ty ingen av oss kunde ha skrivit de kommentarer som han skrev om Kommunistiska manifestet. Jag tror inte att det finns någon annan person som har så djupgående kunskaper om den marxistiska litteraturen som Rjazanov – jag erkänner din utomordentliga lärdom – men det innebär inte att han tillämpar den korrekt i praktiken. (Rjazanov: ”Precis som en krigsminister på den politiska ekonomins område.”) Det är möjligt att denna krigsminister inte borde skriva teoretiska arbeten om politisk ekonomi, och om han ändå gjorde det kanske vi skulle straffa honom. Vi straffar dig inte på grund av dina användbara kommentarer, utan på grund av att du försöker göra vissa metoder som du tillämpar på fackföreningsrörelsen odödliga, oberoende av de ekonomiska förhållandena och den politiska perioden. Det är ditt oerhörda misstag.

Tomskijs tal

Fackföreningarna kan inte föra en tvådelad politik för att försvara arbetarnas intressen. En fackförening kan inte säga: vi försvarar arbetarnas intressen på privata företag, men inte på statliga företag. Folk kommer att lämna sådana fackföreningar och kommer inte att vilja ha något med dem att göra. Sovjetmakten kommer att bli misskrediterad och folk kommer att säga: fackföreningarna på de privata företagen försvarar arbetarnas intressen, men på statliga företag försvarar de dem inte,

och där är förhållandena värre.

Politiken måste vara enhetlig, så att arbetarna på statliga företag kan känna att de vad gäller lagen inte ligger sämre till än arbetarna på ett privat företag. Frågan avgörs av denna infallsvinkel.

Miljutin behandlar strejker på företagen i de rättelser han gjorde. Vad rekommenderar han? Att strejker kan få äga rum på privata företag, men att de ska betraktas som otillåtna på statliga företag. Det är dags att överge denna byråkratiska inställning till strejker. Strejker existerar inte därför att de anses vara tillåtna eller otillåtna, utan på grund av en massa orsaker. Man kan till exempel anse att strejker i princip borde vara otillåtna i Moskva, men där är det 30-40 strejker i månaden, och proportionellt sett färre i andra städer. För vår del anser vi strejker vara otillåtna när de leds av mensjeviker, som med hjälp av dessa strejker för en politisk kamp mot sovjetmakten. Men i 99 fall av 100 handlar det inte alls om politik, utan är frågan om konkreta fall och frågor som kan ordnas upp och lösas.

Så det kan inte finnas någon dubbelhet i frågan om strejker, och det borde vara samma linje. Denna linje måste bestå av att strejker definieras som en kampmetod för att förbättra arbetarnas ekonomiska villkor. Genom att närma oss frågan på detta sätt så utgår vi från tanken att arbetarklassen i Ryssland är helt hängiven utvecklingen av produktivkrafterna i landet, eftersom det är det enda och viktigaste villkoret för att bevara sin diktatur. Om man inte utvecklar landets produktivkrafter kan man inte förbättra arbetarklassens ekonomiska ställning.

Samtidigt ställs frågan om utvecklingen av landets produktivkrafter på ett särskilt akut sätt för arbetarklassen. Alla krafter som sovjetmakten använder för att utveckla landets produktivkrafter är progressiva, men givetvis inte om det leder till att det skapas konditorier, caféer och så vidare. Skulle arbetarklassen under sådana omständigheter vara intresserad av att störa en korrekt produktion, att störa eller förstöra produktivkrafterna? Nej det skulle den inte vara. Men det för oss till den grundläggande definitionen av skillnaden mellan en strejk vid statliga och privata företag.

Vad är en strejk vid ett privatägt företag under den proletära diktaturens förhållanden? I vilka frågor kan en sammandrabbning äga rum? I ekonomiska frågor. Under vilka villkor? När kapitalisterna försöker gå utöver de ramar som sovjetmakten har satt upp och använda affärssituationen i Sovjet för att återupprätta gamla förhållanden, det vill säga när det äger rum en tydlig ekonomisk kontrarevolution. Då är arbetarklassen indragen i en kamp, och saker och ting leder ända till en strejk. Eftersom det är fallet måste vi kräva att de gamla förhållandena mellan arbete och kapital inte får återupprättas. Det är det första.

Det andra är en strejk vid ett statligt företag. Vem riktas strejken mot? Mot sovjetmakten? Nej, mot de som tjänar sovjetmakten och inte har förstått sovjetmaktens innebörd och vad proletariats diktatur innebär, som vi har tappat kontrollen över och som inte förstår sovjetmaktens politik. Då skakar proletariatet om sin tjänare ordentligt och knuffar in honom på den proletära vägen.

Den tredje sortens strejk är när folk försöker omvandla en strejk till ett vapen i kampen mot sovjetmakten, det vill säga en kontrarevolutionär aktion, som fackföreningen, partiet och sovjetmakten kommer att betrakta som en kontrarevolutionär handling. Det är vad [denna] strejk är. Kan man i detta fall säga att man har rätt att strejka, men att vi fråntar er strejkrätten? För det första förbjuder inte sovjetrepubliken strejker som sådana i lagen, och det finns ett syfte med det. Vi har ingen lag mot strejker. Här betraktar inte arbetarna strejken som en kampmetod, inte på grund av att lagen förbjuder det, utan därför att de tack vare sitt klassmedvetande förstår den situation de lever och kämpar under.

Kan vi säga att det är omöjligt att strejka på statliga företag, men möjligt att strejka på privata? Fråga vilken arbetare som helst och han kommer att säga: "Om det går att förbättra situationen med

hjälp av en strejk, varför tillåter de då inte strejker på statliga företag?” Det betyder att arbetarna på privata företag befinner sig i en bättre position och kan utnyttja de mest effektiva kampmedlen.

Av detta följer att vi när det gäller strejker alltid måste ta hänsyn till de avgörande kännetecknen, karaktären, andemeningen och formerna för strejken i varje speciellt fall. Men av detta följer att vi, om vi inser att strejker inte är en lämplig kampmetod i ett givet ögonblick, eller inte är lämpliga för att lösa en konflikt, då följer av detta en hel rad saker som pekar på att det i detta fall är fackföreningens uppgift att lösa konflikten på ett fredligt sätt, det vill säga genom en förlikningsnämnd, medling eller något annat. Och bara när det inte går att komma fram till en överenskommelse (som så vitt statliga företag anbelangar i själva verket inte kan ske), kan en strejk äga rum under ledning av högre fackliga organisationer.

Men här kan andra ortodoxa kommunister, som min gamla vän kamrat Rjazanov, bli irriterade och säga: ”Ursäkta mig, kamrat Tomskij säger samma sak som Gompers, Henderson och så vidare:¹ förlikningsnämnder, medling och så vidare – det är samma ord och samma taktik som Kolokolnikov och Grinevitj² talar om.”

Det stämmer: samma ord och samma taktik, bara annorlunda omständigheter. Legien³ i Tyskland säger: ”Arbetarklassen vill utveckla den tyska industrin, ty utan en utveckling av den tyska industrin kommer de att bli arbetslösa och arbetarklassens ekonomiska ställning kan inte förbättras. Och därför passar inte strejker som kampmetod, och man måste försöka hitta fredliga lösningar i samtalen med kapitalet.”

Det är förvirrat, eftersom det i detta fall är frågan om den tyska nationella industrins väl och ve, en borgerlig industri, medan vi talar om den proletära diktaturens villkor, och det handlar om vår sovjetiska arbetar- och bondeindustri. Arbetarklassen sitter vid makten, den styr industrin, och även om vi ytligt sett säger samma sak som opportunisterna i Västeuropa, så är det i själva verket något helt annat. Därför tål inte denna invändning någon kritik.

1 **S Gompers** (1850-1924) var en amerikansk facklig ledare som var mot bolsjevikerna. Grundade AFL. **A Henderson** (1863-1935) var en framstående brittisk parlamentariker och ledare för den Andra internationalen.

2 **P N Kolokolnikov** och **V P Grinevitj (Kogan)** var mensjeviker som var aktiva i den sovjetiska fackföreningsrörelsen vid tiden för revolutionen.

3 **Legien**, en facklig högerledare i Tyskland.